

Blandt Friisbergs mange bøger om emnet er den nyeste her den mest helstøbte, men hans forfatterskab lider fortsat af nogle svagheder, som forhindrer ham i at blive den store folkelige fortæller om de 15 begivenhedsrige måneder, hvori vores nation tog drejning mod en styreform, som vi har holdt fast i uafbrudt lige siden til forskel fra de fleste andre af verdens lande. Ikke med en stædig statisk fastholdelse, men gennemgående i en mere og mere raffineret, men også indviklet form. Seneste skud er Folketinget epidemiudvalg, der ikke har sin lige i tinget. Måtte den udvalgsform blive bredt udbredt med en stærkt forøget lovkvalitet til følge.

Først det, jeg vil takke Friisberg for, nemlig hans udtalte hensigt at gå op imod den opfattelse, der gennem de senere år har bredt sig i historikeres og politologers kredse om, at Grundloven af 1849 lod kongen beholde så stor en del af magten, at det er forkert at betegne den som demokratisk. Friisberg erklærer ligeud, at det efter hans opfattelse ikke er et synspunkt, som holder. Jeg er enig - og for mit medkommende vil jeg skærpe deres afvisning som en gang gedigen sludder, eller måske mere fremkommeligt for en diskussion, spørge disse historikere og politologer om, hvilke lande der så i dag kan betegnes som demokratiske, og om vi nogensinde har haft demokrati i Danmark?

Er det det halvt hundrede stater i USA med hver deres valglov, som end ikke kan finde ud af at afholde et præsidentvalg, og hvor alene begrebet gerrymandering er så udbredt og accepteret, at valgresultatet bliver lige så forudsigeligt som valgene til Den Nationale Folketings i Kina? Er det i Tyskland, hvor en rigid spærregrense og en forfatningsmæssig mulighed for at udelukke partier fra overhovedet at stille op, forhindrer, at befolkningen afspejles i parlamentet med en søgt legitimering i en særpræget historieskrivning om Weimarerrepublikkens kaos? Er det Sverige, der på samme måde som Indien, afholder valg på en måde, som kun med nød og næppe kan siges at indebære hemmelig stemmeafgivning på grund af stemmeseddelsystemet? Er det Norge, hvor parlament og regering netop har udstyret kongen som person med vortet i situationer, hvor de demokratiske organer mener landet udsat for et flygtningepres af en størrelse, så de ønsker grænserne lukket? Er det Frankrig, Montesquieus fædreland, hvor parlamentet nu som før mere leger intellektuel diskussionsklub end arbejder seriøst som lovgivningsmagt? Eller er det EU, hvor det såkaldte parlament ikke har initiativret og sætter stribevis af sager på dagsordenen på områder, hvor det notorisk ingen kompetence har? Er det i Grækenland, hvor det største parti ved et valg tillægges et antal mandater hentet ud af den blå luft for at gøre det i stand til at danne en flertalsregering?

Kritikerne har fuldstændig ret i, at Frederik 7. - og ofte overset grevinde Danner - periodevis blandede sig i regeringens politikudøvelse, skønt Frederik 7. for at understrege sit magtfaikald i 1848 havde erklæret, at nu trak han sig tilbage. Men hvis en række enkeltstående, usystematiske indblandinger fra en konges side skal diskvalificere et lands styreform som demokratisk, er det et spørgsmål, om vi nogensinde har fået demokrati i Danmark. Som sagt blandede Frederik 7. sig. Størst konsekvens havde de formentlig, da han i sin tale ved militærparaden den 18. september 1849 på Lerbæk Mark ved Vejle erklærede, at Slesvig aldrig ville blive delt. Det skete som bekendt med ordene "det skal ej ske". Derved umuliggjorde han ethvert seriøst forsøg fra engelsk side på at mægle i borgerkrigen og konflikten mellem den danske kongemagt og Det Tyske Forbund.

Til gengæld skal vi huske, at selveste Grundlovens forfatter, D.G. Monrad, da han var blevet konseilspræsident, op til den preussisk-østrigske besættelse i julen 1863-64 direkte bad kongen om at gribe ind og træffe en nok så vidtgående politisk beslutning i en situation, hvor han selv led under psykisk handlingslammelse Uanset den kongelige beslutning, lovede han ham at dække ham ind politisk.

Christian 9. intervernerede kun et par gange over for sine regeringer, men han var også i den position, at han for det første af konseilspræsidenterne C.E. Krag-Juel-Vind-Frijs og J.B.S. Estrup meget kontant havde fået at vide, at en indblanding i regerings sammensætningen ikke ville blive tålt, og for det andet at kongen og skiftende konseilspræsidenter overordnet var politisk enige. Christian 9. protesterede indædt, da krigsminister Waldemar Raastøff i 1870 ville spare den kongelige garde til hest væk og krævede ham fyret. Frijs nægtede, og resultatet blev blot, at Raastøff fremover ikke blev inviteret med til taffel.

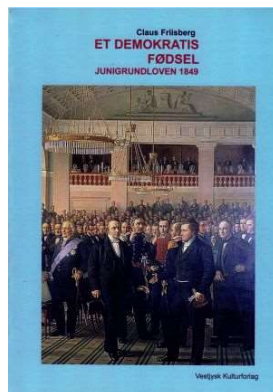
Christian 9.s søn, Frederik 8. er vel den eneste konge, vi har haft i nyere tid, der interesserede sig for politik og var udstyret med en ikke ringe flair for spillet, men selv han fandt det et par gange nødvendigt at træde ud af sin rolle. Venstre vandt valget i 1909, men var i den grad delt i fraktioner specielt på det forsvarspolitiske område, og da det var en bunden opgave at kreere en ny forsvarsordning, var partiet ikke i stand til at danne en regering, som ikke straks kunne væltes ved en mistillidsafstemning. Efter flere konferencer med partilederne, valgte kongen som en sidste udvej at true med at tage en regering uden for politikernes kredse.

Idéen var vist egentlig kronprins Frederik (10.)s. Han var en officerstype, der slet ikke nærerede samme veneration for demokratiet som faderen, og som heller ikke forstod sig på politik. Hans forslag til 'upolitisk' statsminister var interessant: Bestyrelsesmedlemmet i landets mest betydende firma, ØK, og thailandsk admiral Andrea de Plessis de Richelieu, Den Gule Fare, som pressen straks døbt ham - formentlig i den tro, at Thailand var befolket af kinesere. Det var ikke fordi Richelieu åbenlyst besad de rette kvalifikationer, at kronprinsen foreslog ham, men fordi han var gift med hans ungdomskæreste, Dagmar Lerche, som han stadig var dybt forelsket i, og som han kunne komme til at se mere til, hvis hendes mand blev regeringschef.

Stillet over for denne trussel fra kongemagtens side gravede forstandige venstremænd deres gamle partifælle, grev Johan Ludvig Holstein-Ledreborg frem. Han havde været et stort talent, men forlod Venstre i protest mod partilinjens for 40 år siden og havde ikke blandet sig i politik siden. Stærkt nødet stille han sig til rådighed, gennemførte en forsvarsordning, hvorefter han ved skånselsløst under den følgende finansbvsdebat at ærke Højre - hans gamle modstandere - så meget, at de blev tvunget til at stemme for et radikalt mistillidsforslag, og da regeringen således blev væltet, kunne han rejse tilbage og pleje sin dont og sin gift, som han sagde.

Da Christian 10. blev konge, blandede han sig uafadeligt i politik tilskyndet af ØK's direktør H.N. Andersen, som kom og gik på Amalienborg efter for godt befindende. Problemet med H.N. Andersen var, at han mente, at han var lige så genial politiker som forretningsmand. I 1914 var det reelt Christian 10., der traf afgørelsen om at minere Storebælt ved udbruddet af Første Verdenskrig. I 1919 under statslånskrisen var han på nippet til at udnævne J.C. Christensen til statsminister, skønt denne havde et flertal imod sig, men besindede sig. I 1920 lokkede højrenationalister med den tidligere militære efterretningsschef i spidsen ham i en politisk fælde med påskekrisen som resultat.

Op var det i overensstemmelse med demokratiet i 1920, da Venstres nye stjerne efter J.C. Christensen, Th. Madsen-Mygdal for at træde ind i Neergaards regering som landbrugsminister forlangte af Neergaard, at han fik ØK-direktørens godkendelse af den samlede ministerliste?

Frederik 9. blandede sig så vidt vides aldrig, men selv Margrethe 2. har udøvet magt. Det skete i kølvandet på Tamilsagen, hvor hun – statsretligt korrekt – torpederede Uffe Ellemann-Jensens forsøg på at danne regering – det afgående statsminister Poul Schlüter karakteriserede med ordene: "Uffe begår ikke statskup, men statsfup."

Som det ses, har det altid været mere reglen end undtagelsen, at kongen har blandet sig i regeringsførelsen uden at man af den grund med rette kan sætte spørgsmålstegn ved, at Danmark er et demokrati.

Desværre og skuffende svigter Claus Friisberg sit løfte fra forordets første linjer, så snart bogens fortælling går i gang. Først på side 89, altså en fjerdedel inde i bogen, begynder han at bide til bolle, og det gør han så over et halvt hundrede sider for igen at skyde sit løfte til mig som læser i baggrunden helt frem til bogens afslutningskapitel. Det sker ved at citere professor emeritus Tim Knudsens udsagn om, at allerede fra Grundlovens første dag var den indhyllet tågesprog, når det gjaldt om at fastlægge grænsen mellem enevældens monarki og Grundlovens konstitutionelle monarki. Der var ikke tale om et sprogteknisk uheld, men en helt igennem overlagt strategi formentlig udtænkt af Orla Lehmann. Mangetydighederne af Grundlovens brug af ordet konge og ikke mindst den prolog, som den var forsynet med, men som vi sjældent medtager som en del af forfatningen, skulle for dem, der kunne tænkes at modarbejde den lovgivning, der måtte følge af Grundloven – visse godsejerkredse for eksempel – berolige dem: Kongen var ikke kørt ud på et sidespor.

På den anden side skulle den også for dem, der ikke hurtigt nok kunne få fundamentale ændringer i magtstrukturen (venstrefløjen i Håndværkerdannelsesforeningen for eksempel), vise, at Grundloven ufravigeligt satte en glidende bevægelse i gang hen imod et parlamentarisk demokrati. At den glidning så kom til at vare 20-30 år længere, end De Nationalliberale nok havde forestillet sig, skyldes først og fremmest, at bondevennen J.A. Hansen med 1866-grundloven begik den bommert – måske uforvarende – reelt at flytte det folkevalgte kammers stærkeste våben op i Landstinget og skabe det, som Claus Friisberg i sin doktordisputats med et finurligt ord døbte landstingsparlamentarisme.

Vi skal huske, at Danmarks overgang fra enevælde til demokrati er et af verdenshistoriens få eksempler på en eneherkers frivillige magtafståelse, der ikke er endt i en kortere eller længere tilstand af kaos og enten en tilbagevenden til diktaturet eller en militærregering. Gorbatjov forsøgte at gøre Frederik 7. kunsten efter, og russerne fik Putin, der besidder en magt tættere på diktatorens end på en demokratisk regeringsleders.

De første 89 sider i bogen er fortællingen om den politiske udvikling fra den sene enevælde til Grundloven er i hus. Det kan ikke have voldt Claus Friisberg megen besvær at fælde dem ned på papir. Det forløb kan han på rygraden ned til mindste detalje. Sagligt, tørt og pletfrit, så længe man opfatter historien som noget, der foregår i en form for akvarium, hvor alt udenom er uden indflydelse. Det er netop denne akvarietilgang, som gør, at Friisberg aldrig er slået igennem som vores store folkelige fortæller om disse få afgørende måneder i vores historie.

Friisberg er ikke forfatteren, der løber en risiko. Ethvert tillægsord skal helst kunne føres tilbage til en æske i Rigsarkivet, og det er synd, for han har al den grundviden, som gør forskellen på en skrøne og et epos. Hvilken rolle spillede grevinde Danner – jeg ved godt, at den ikke kan dokumenteres (desværre) – men hun har givet spillet en rolle, og her kan man godt løbe en risiko uden at blive utroværdig. Hvilket spil spillede de to sure biskopper Tage Müller og Martens? I hvor høj grad havde de kirken bag sig, når de – bare som eksempel – krævede en paragraf om, at en ny konge skulle salves og krones af kirken? Var Grundtvig, nogle bondevenner og en nationalliberal som Lehmann ikke i virkeligheden godt klar over, at en parlamentarisme byggende på Bondevennerne ville ende i kaos alene på grund af bondens uddannelsesniveau – og at man derfor måtte skabe den langsomme glidning fra kongemagt til folkemagt? Hvis det er tilfældet, så er tidspunktet for den tilfredsstillende afklædning af kongemagten kun af akademisk interesse.

[Historie-online.dk, den 26. januar 2022]

← [Forrige artikel \(http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/1800-arene-37/sixten-elvira\)](http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/1800-arene-37/sixten-elvira)

SE RELATEREDE ARTIKLER

<http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/1800-arene-37/charlotte-frederikke-frederik-viis-mor>

Byvandring i Aalborg

Guidede ture med spændende historier fra besættelsestiden og middelalderen

<http://www.historie-online.dk/nyheder-og-aktiviteter-2-2/byvandring-i-aalborg>

Indhenter fortiden os?

Temanummer af tidsskriftet RADAR